

WYOBRAŻENIA FIGURALNE

W mojej próbie przedstawienia sztuki na terenie Polski w okresie chrystianizacji chciałabym dokonać dość istotnego i być może ryzykownego ograniczenia, co nie znaczy, że wąsko pojmuję pojęcie dzieła sztuki. Skupię się głównie na wizerunkach, na tym, co nazywamy „imago”. Uczynię tak nie tylko dlatego, że wyobrażenia figuralne są zdecydowanie bliższe historykowi sztuki niż przedmioty codziennego użytku czy relikty grodzisk, lecz przede wszystkim dlatego, że wizerunki te bezsprzecznie spełniają warunki pozwalające włączyć

je do „dziejów obrazu przed epoką sztuki”⁶³. Tym samym to, co Hans Belting określił jako „jedność epoki obrazu”⁶⁴ (czyli czasy przednowożytne), w pełni obejmuje też interesujący nas okres. Wykonywanie wizerunków figuralnych – jako ideowo zaangażowane – należało do czołowych zadań realizowanych przez ówczesne społeczności, wizerunki te są zatem nader istotnym źródłem dla historyka sztuki. Oczywiście, w miarę możliwości winny być analizowane w szerszym kontekście, jako jeden z elementów ówczesnej kultury.

Zachowane „rodzime” wyobrażenia figuralne wykazują pewne różnice w zależności od regionów dzisiejszej Polski, w których zostały odkryte. Obszary nacechowane pewnymi odrębnościami pod względem kultury artystycznej zostały już dostrzeżone w starszej literaturze przedmiotu. Po analizie materiału zabytkowego zdecydowałam się zaproponować podział – nieco inny niż ten, który wprowadził Gieysztor⁶⁵ – obszaru jego pochodzenia na trzy zróżnicowane wewnętrznie regiony: północny (z wydzieleniem dawnych Prus), środkowopolski (na czele z Wielkopolską) i południowy (obejmujący Śląsk i Małopolskę). Podział ten znajduje przynajmniej częściowe uzasadnienie w faktycznej strukturze zasiedlenia naszych ziem w okresie poprzedzającym chrystianizację. Historycy i archeolodzy przyznają, że chociaż Wielkopolska, Małopolska, Śląsk, Mazowsze i Pomorze „rozwijały się” podobnie (tworzyły się elity plemienne, gęstniała na tych obszarach sieć grodów, stających się ośrodkami władzy i jej manifestacją), to w różnych regionach istniały jednak różne uwarunkowania, decydujące o sile i obliczu tych skupisk osadniczych (położenie przy ważnym szlaku handlowym, w tym także dostęp do handlu morskiego, dogodnie położenie geograficzne czy zasoby naturalne). Różnie też prezentują się relikty kultury symbolicznej tych społeczności⁶⁶. Jak stwierdził Przemysław Urbańczyk, w każdym z tych regionów mogły zachodzić procesy państwowotwórcze⁶⁷.

Porządek „topograficzny” nie eliminuje wprawdzie ryzyka zestawienia ze sobą zabytków należących do różnych społeczności i będących świadectwami różnych potrzeb ideowych, ale zmniejsza je nieco w porównaniu z generalną charakterystyką zabytków z całego obszaru Polski, podzielonych według typu lub materiału.

⁶³ H. B e l t i n g, *Obraz i kult. Historia obrazu przed epoką sztuki*, słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2010, s. 5.

⁶⁴ Tamże, s. 4.

⁶⁵ Por. G i e y s z t o r, dz. cyt., s. 587.

⁶⁶ Por. J. P o l e s k i, *Małopolska w VI-X wieku. Studium archeologiczne*, Towarzystwo Wydawnicze Historia Iagiellonica, Kraków 2013, s. 198n., 203.

⁶⁷ Por. P. U r b a ņ c z y k, *Początki państw wczesnośredniowiecznych w Europie Środkowo-wschodniej*, w: *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Universitas, Kraków 2000, s. 65.

Ze względu na istotne znaczenie Wielkopolski jako obszaru „wyjściowego” dla kształtowania się państwowości polskiej, zabytki tego obszaru (a właściwie pasa Polski środkowej) omówię w pierwszej kolejności.